

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA ALGILAMALARI ÇERÇEVESİNDE DOĞU VE GÜNEY KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

Lozan anlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye'nin Avrupa ve dünya devletleri ile olan ilişkileri belli bir çerçeve içine oturtulmuştur. Bazı gözlemciler göre Türkiye Lozan anlaşması Müslüman dünyada, Batının teknolojik ve ekonomik üstünlüğüne karşı oluşan tarihsel tepkinin en başarılı örneğini vurgulamaktadır (AKGÖNENÇ, 1990: 450-451). Diğer bir görüşe göre de, Ortadoğu tarihinde ilk defa olarak, 19. yüzyıl Avrupa devlet modeline uygun bir **ulus-devlet**, Avrupa uluslar sistemine yani Avrupa uluslar hukukunun içine girmiştir, yani Avrupa gizini yakalamıştır (SANDER: 12-13).

Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, adeta üç kıtayı birbirine bağlayan bir köprü durumunda olması ona özel bir durum sağlamaktadır. Türkiye'nin, sadece kıtaları değil, farklı kültürlerin, farklı siyasi yapılanmaların ve ekonomik oluşumlarında hem kesiştiği hem de birbirlerine teğet geçtiği bir noktada olması, ona hem avantaj hem de dezavantajlı bir durum sağlamaktadır. ***Türkiye, etrafını çevreleyen Balkanlar, Karadeniz ve Kafkaslar ile Ortadoğu bölgelerinin yarattığı bir üçgen içinde dış politikasının esaslarını belirlemek zorundadır.*** Bu bölgelerin Türkiye etrafında bir çemberin ana çizgilerini yarattığı düşünülürse, *bunların Türkiye üstündeki etkilerini ve Türkiye için önemlerini anlamak için her bölgenin de bağlı olduğu bir iç havzanın varlığını da hatırlamakta fayda vardır.* Örnelemek icap ederse, Balkanlardan öte bir Doğu Avrupa ve Karadeniz havzası; Karadeniz'den öte bir Rusya havzası; Kafkaslardan öte bunun geçit verdiği bir Orta Asya havzası ve Ortadoğu'dan öte bir Doğu Akdeniz havzası mevcuttur. Türkiye dış politikasını belirlerken bütün bu havzalar ve onların Türkiye açısından ifade ettikleri önemi dikkatle göz önünde tutmalıdır. Dolayısıyla bu havzalar için de, Türkiye'nin dış politikasının ***ikinci ve dış çemberi denilebilir.*** İşte bu sebeplerdir ki Türk Dış Politikasının belirlenmesi ve en etken bir şekilde uygulanması bir hayli güç, dikkat, doğru bilgi ve uzak görüş isteyen bir iştir.

Günümüzde ülkelerin dış politikaları belirli hedeflere göre belirlenmektedir. Bunlar şu sıraya göre sıralanabilir:

- Milli güvenliğin ve devletin bekasının sağlanması,
- Milli çıkarlar doğrultusunda ülkenin diğer ülkelerle ilişkilerinin belirlenmesi,

Doç. Dr. Oya Akgönenç MUGHİSUDDİN

Bilkent Ü. Uluslararası İlişkiler B. Öğr. Üyesi

- Jeo-stratejik konumun, ülke güvenliği ve çıkarları için en avantajlı şekilde kullanılmasının sağlanması,
- Ülkenin sosyo-kültürel sağlıklı ve olumlu gelişiminin sağlanması.

Belirlenen bu hedefler gayelerinde başarılı olabilmek için, mutlaka belirli bir çerçeveye içine oturtulmak zorundadırlar. Bu çerçeveyi belirleyen unsurlar ise;

- Ülkenin tarihi gelişim ve deneyimleri,
- Ülkenin jeo-politik ve jeo-stratejik konumu,
- Komşuları ve diğer devletlerle iletişim ve bağlantıları ve
- Sosyo-kültürel etkilenişinden oluşan unsurlardır.

Bu *belirleyici unsurlar* ise her ülke için farklı olup, ülkelerin dış politika hedeflerini çok farklı şekilde etkilemektedir. Hedefler prensipte aynı veya benzer olsalar bile, özel belirleyici unsurların etkisi altında bu sonuçlar çok farklı bir gelişim gösterebilirler.

Belirleyici unsurların yanı sıra ve bunlara ilaveten *değişen zaman, ortam, iç ve dış şartlar da* ülkelerin dış politika hedeflerinin belirlenmesinde veya güncel olarak şekillenmesinde farklılıklar yaratırlar. ***Bir ülkenin başarılı dış politikası bütün bu şartlar ve değişkenler göz önüne alınarak oluşturulan ve uygulanan bir politikadır.***

Önemli Dönem ve Değişimler Statükocu ve İç Dönük Dönem:

Türkiye 1923'ten bu yana iç ve dış politikada ekonomik kalkınmaya önem ve ağırlık vermiştir. Bir taraftan bu hedefi sağlamak çabası içinde iken, diğer taraftan da ülkenin güvenliğini ve devamlılığını garanti altında almak amacı ile **Yurtta Sulh, Cihanda Sulh** prensibini dış politikasının temel ögesi olarak benimsemiştir. Zaman içinde ise, değişen dünya kuvvet dengeleri çerçevesinde Türkiye, Batı Müttefik Savunma paktlarının kaçınılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu sayede de Türkiye'nin korunması garanti altına alınmıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında devletin güvenliği ve bekası prensibi en önde gelen prensip olarak ele alınmıştır. 1923–1973 yılları arasında ki 50 yıllık dönemde Türk dış politikası genel hatları ile **statükocu ve içe dönük bir politikadır**. Bu dönem içinde bölgesel

Çatışmalarda genellikle tarafsız kalma ilkesi dikkatle uygulanmıştır, tabii Kore harbine katılma kararı hariç olmak üzere (GÜRÜN).

Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası

İki kutuplu kuvvet dengesi oluşumu içinde ise Türkiye, Batı gurubu içinde yer almıştır. 1970'lerden itibaren değişen dünya konjonktürü içerisinde Türkiye'nin de olaylara bakış açısında farklılıklar başlamıştır. Zamanla daha geniş ufuklu bir dış politika değerlendirmesine geçilmiş ve özellikle sınır komşuları ve yakın komşularla olan ilişkiler yeni değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Buralardaki politikalarda belirli değişiklikler yer almaya başlamıştır.

Türkiye dış politikası özellikle 1980'lerden sonra daha belirgin bir değişim içine girmiştir. Bu devrede yurtiçindeki iç etkenlerin dış politika oluşumlarına daha çok hâkim olmaya başladığı gözlenmektedir. Bu tarihten sonra *ilk defa ekonomik boyutta olmak üzere dışa açılmalar başlamıştır*. Bu akım, 1989'lardan sonra politik alana da sıçramıştır.

Esasen, 1989 'lar sonrası tüm dünyanın büyük bir değişim içine girdiği bir devredir ve böylece içteki ve dıştaki değişimler çakışmış ve ortaya çıkarttıkları etkiler de bir o kadar farklı ve kalıcı nitelikte olmuştur. Bu dönem içinde Türkiye sadece etrafındaki çember ülkelerle değil onların bağlı buldukları iç havzalarla da temasa geçmeye ve politikasını dış çember havzalarında da hissettirmeyi başarmıştır (FULLER).

Türkiye zaman içinde reaksiyoner bir politikadan daha çok aksiyoner bir politikaya doğru kayma çabası içine girmiştir ama henüz bu konuda gerektiği kadar yol katedildiği pek söylenemez.

Güvenlik Algılamaları ve Etkileyici Tarihi Olgular

Dünya Siyaset Arenasında 1990'lardan itibaren meydana gelen değişiklikleri belirlemekte fayda vardır çünkü bu değişiklikler dünyada ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgedeki olay ve gelişmelerin çerçevesini çizmektedir. Yine bu gelişmeler, 2000'li yıllara dönük projeksiyonların tabanını oluşturmaktadır. Bunlar, Dünya konjonktürü ve ülke gündemini etkileyen değişiklikler dizisi olup, şu kümeler içerisinde incelenmelidir:

NATO'nun Rolünün Değişmesi:

İki kutuplu dünya dengesinin değişmesinden sonra ayakta kalan NATO için yeni bir rol aranmaktadır. NATO'nun genişleyerek zamanla eski Varşova paktı ülkelerini de bünyesinde toplaması ve "*Barış için ortaklık ve işbirliği*" sloganı ve uygulaması ile etkin olmasına çalışılmaktadır (ASMUS, BLACKWELL, LARABEE, 1996: 79-101).

Rusya'da Komünist rejimin çöküşü ile eski Sovyetler Birliği 'nin tarihe karışması ve bunun sonucunda Sovyet hegemonyasındaki Kafkasya ve Orta Asya devletleri ile Karadeniz kıyılarında yeni ülkelerin bağımsız devletler olarak diğer kıyı devletleri ile işbirliğine girişmeleri,

Rusya Federasyonu'nun eski Sovyetler Birliğine nazaran daha küçük fakat en az onun kadar politik hırsa ve yayılma eğilimine sahip bir tutumla dünya politika sahnesinde yerini alması ve eski gücünü toplamak için her türlü politik eylemlere girişmesi, (GOLTZ, 1993: 92-115; BODLE, 1993: 509-524)

Güney Slav Birliği olarak tanınan Yugoslavya'nın, Rusya'daki gelişmeleri takiben 1989-dan itibaren dağılması ve Balkanlarda bu olayı takip eden gelişmeler, (AKGÖNENÇ),

Karadeniz kıyı ülkeleri arasında Türkiye öncülüğünde başlatılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB) oluşumu,

İran'ı tamamen tecrit etme politikaları güden bir Amerika ve gerek Ortadoğu ve gerekse Balkanlardaki olaylarla yakından ilgili politikalar takip eden İranın yarattığı ortam, (PHILLIPS, 1995: 140-158; ALKAN, 1995: 19-27; AKGÖNENÇ, 1995: 158-174)

Ortadoğu'da başlatılan Barış Süreci ve bu çerçevede içinde yer alan gelişmeler,

Değişen dengeler içinde Bölgesel Güç olmak yolunda politikalar ve uygulamalar başlatan Türkiye'nin tutumu ve karşılaştığı engeller,

Türkiye'nin Gümrük Birliği süreci ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri,

Türkiye'nin İç Politik ve Sosyal Faktörleri

Böylesine geniş bir spektrum içerisinde Türkiye'nin tüm seçeneklerini kapsamlı olarak anlatmak bu makalenin hedefinin de ötesine geçebilir. Bu sebeple günümüzde yani özellikle 1995-1996 yılı içinde öncelik tanınan ve sürekli olarak Türk dış politikası gündeminde kalan birkaç bölge

üstünde yoğunlaşmakta yarar vardır (Dış Politika Enstitüsü Çalışma Grubu, 1992).

Ortadoğu'daki Durum

Türkiye'nin İran'dan başlayarak Tunus'a kadar geniş bir spektrum içinde temasta olduğu ve Ortadoğu ülkeleri olarak tanımlanan ülkeler uzun bir süre Türkiye gündeminde oldukça arka saflarda bırakılmış ve ancak 1960'lardan sonra tedricen bir yakınlaşma ve uzlaşma sürecine girmiştir. Tabii, buna ABD etkisi ile 1950'li yıllarda kurulan çeşitli paktları katmamak gerekir; zira o paktlar daha çok Amerikan stratejisinin bir parçası olarak gerçekleştirilmiş olup, birçok defa bu bölgedeki devletlerin kesin çizgilerle ayrılarak bloklaşmasına da yol açmıştır. O devrede daha çok Sovyet bloğu içinde kalan Mısır ile karşı bloğun önde giden ülkesi konumunda olan Türkiye arasında çok ciddi kutuplaşmalar olmuş ve bunun sonucunda Arap dünyasında Türkiye'ye karşı olumsuz tavırlar ve politikalar oluşmuştur.

1960 sonrası başlayan yakınlaşma oldukça ağır ilerlemiştir ve daha iyi gelişmeler 1980'leri beklemek zorunda kalmıştır. Ne var ki bu iyileşme ancak 10-15 yıl kadar sürmüştü ve 1990 da meydana gelen Körfez Savaşı ve değişen politik konjonktür yeniden Türkiye ile bazı Arap ülkelerini karşıt kamplara yerleştirmiştir. Türkiye halkının büyük çoğunluğunun Körfez savaşına bulaşmak istememesine karşın o sırada başta bulunan hükümetin kararı ve biraz da bu savaşta en etken rolü oynayan ABD'nin baskısı ile Türkiye, tarafsız kalmak yerine kendisini Batı kampında bulmuştur.

İran-İrak savaşı sırasında tarafsızlığını sürdüren Türkiye, Körfez savaşı sırasında aynı şeyi gerçekleştirmemiştir. Günün şartları içinde Güney Doğu Anadolu'da konuşlandırılan *Çekiç Güç* 1996'da Türk iç politikasının ana sorunlarından birisi haline gelmiştir.

Genel olarak bakıldığında **Körfez Arap Ülkeleri ve Suudi Arabistan ve Yemen'le** Türkiye ilişkileri gayet iyi devam etmektedir. **Tunus, Cezayir, Libya ve Fas'ta** aynı durumdadır. Her ne kadar, zaman zaman Libya'dan ve Cezayir'den yakınmalar mevcutsa da bunlar devletler ve ülkeler arasında olagelen türden olaylar olmanın ötesine geçmemektedir. **Mısır** burada yine bir farklılık arz etmektedir. Arap liderliği iddiasında bulunan Mısır, birçok konularda oldukça vokal hale

gelmiştir. Bunun en iyi örneği Mısır'ın düzenlediği terör zirve toplantısı ve en son aylar içinde Suriye ve Suudi Arabistan'la gerçekleştirdiği *mini zirve toplantısıdır*. Bu forumlarda Türkiye ile ilgili tenkitleri dile getirmekten de çekinmemektedir. Bu tutum ancak Mısır Cumhurbaşkanı'nın Temmuz 1996 başında Türkiye'ye yaptığı bir günlük çalışma ziyareti sırasında yumuşamaya başlamıştır.

Doğu Ekseninde İran

Ortadoğu da Türkiye'nin en uzun süredir barış içinde olduğu bir devlettir. İran'ın geçirdiği devrim ve kendi bünyesi ve politikasında yaptığı değişikliklere rağmen Türkiye ile olan ilişkileri 17. yüzyıldan bu yana düzenli ve kurallara uygun bir düzeyde devam etmiştir.

Son on, on beş yıldır İran'la daha geniş işbirliği girişimleri olmakla beraber, gerek Kafkaslarda ve gerekse Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türkiye ile İran arasında sürekli ama açığa çıkmayan, adeta perde arkasında yürütülen bir rekabet mevcuttur. Buna rağmen bu rekabetin yıkıcı bir rekabet olmadığı hemen vurgulanması gereken bir husustur. İran için Türkiye Batıya ve Dünyaya açılış kapısıdır. Türkiye için de problemleri Arap komşuları sınırından sonra daha sakin ve güvenilir sınırlar sağlamak ve Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkileri kolaylaştırmak açısından iyi İran ilişkileri çok önemli bir faktördür (FULLER). Çeçenistan gibi, Abhaza olayları gibi, Güney Kafkaslar, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye ilişkileri daha başka parametreler üstüne oturtulmuş bir makalenin kapsamına gireceğinden burada üstlerinde durulmayacaktır.

İran gibi önemli bir komşu ülkenin acık veya kapalı şekilde içinde olduğu ve Türkiye'nin de kendi açısından *tehdit algılaması* olarak kabul edeceği bazı faaliyetlerinin toplumca bilinmesinde ve bilimsel bir analiz yazısında belirtilmesinde fayda vardır. Olayların değerlendirilmesi gerçekçi temellere dayandırılarak yapılmalıdır. *Dış politika olumlu ve olumsuz tüm şartların ülke lehine o-labilecek en iyi denge içinde yürütülmesi olarak tanımlanır*sa, bu gerçekçi tutumun ne kadar önemli olduğu da ortaya çıkar. İran'la ilgili olarak bilinmesi gereken bazı önemli hususlarda aşağıda belirtilmiştir:

- İran devrinin gerçekleşmesinden bu yana, bu ihtilalin fedailerini kurulan *Hizbullah* örgütü

Ortadoğu'nun bir çok yerlerinde olduğu gibi Türkiye içinde de faaliyetlerde bulunmaktadır. Bölgede diğer ülkeler içinde kurulmuş bulunan benzer illegal örgütlere destek vermekte ve böylece bir "*Kurtuluş Hareketleri Çemberi*" yaratmaya çalışmaktadır. Bu arada yaptıkları terör eylemlerine de kendilerince *İslami Cihad* adını vermekte ve bazı yerlerde intihar komandoları kullanmaktadırlar.

- Gerçekleştirdikleri ve açıkça üstlendikleri çeşitli uluslararası terör faaliyetleri sebebi ile "*Teröre Destek Veren Ülkeler*" listesinde yer alan İran, yine aynı listede adı geçen Suriye, Yunanistan, Libya, Sudan, Küba ve Kuzey Kore gibi ülkelerle sıcak ilişkiler kurma azmi ve çalışması içinde görülmektedirler. Bunların içinde en az ikisinin (Yunanistan ve Suriye) ana hedefleri arasında Türkiye yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye bölgedeki bu tip gelişmelere pek de sıcak bakmamaktadır.

- Yine, kendine göre sebeplerle İran, Ortadoğu'da kurulmak ve geliştirilmek istenen "*Barış planına*" sıcak bakmamaktadır. Özellikle bu planın kendisinin baş düşmanı olarak kabul ettiği Amerika Birleşik Devletlerince desteklenmesi, İran'ın bu konuda yıkıcı bir tutuma girmesinin ana sebebidir. Dolaylı sebeplerle de olsa bu durum Türkiye ile İran'ı karşılıklı kamplarda yer almaya zorlamaktadır.

- Mısır ve Suudi Arabistan'a karşı girişilen ve İran tarafından desteklendiği ortaya çıkan olaylar bölgede istikrarı zedelemekte ve bölgede ki güç dengelerini de etkilemektedir.

- İran'ın bölgede en fazla menfaat birliği içinde olduğu ülke Rusya Federasyonudur. Yine bölge içinde Ermenistan'la yakın ilişkiler içindedir. Nitekim İranın Azerbaycan-Karabağ savaşı sırasında ki tutumu, diğer bölge ülkelerinin daima hatırlamaları ve dikkate almaları gereken bir tutum olarak altı vurgulanmalıdır.

- İran, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra uluslararası arenada yerlerini almaya ve dışa açılmaya çalışan pek çok Kafkasya ve Orta Asya ülkesi ile siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği içine girmeye başlamış olup, kendi *nüfuz havzasını* ve etki alanını genişletme politikasını yürütmektedir.

- İran'ın uluslararası silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile de bağlantıları bulunduğu yakalanan grupların sorgulamaları veya mallar üstünde ki işa-

ret, yazı ve dokümanlardan ortaya çıkmış bulunmaktadır. *Bu bağlamda, illegal birçok bölücü örgüt bu yeraltı piyasasından yararlanmak imkânını ele geçirmektedir.*

- İran tarihten gelme bir dostluk anlayışı içerisinde Ermenilere karşı müsamahakâr ve dostane davranışlarını sürdürmektedir. Onların işlerine karışmayarak veya üstlerinde herhangi bir baskı uygulamayarak, rahat bir ortamda hareket etmelerine imkân sağlamaktadır. Doğrudan olmasa bile, bu müsait ortam Türkiye'yi hedef alan *Ermeni Terörü* için az bulunur bir "korunma limanı" haline gelmektedir.
- Ermeni örgütlerinin yanı sıra, aynen onların şablonundan hareket eden PKK örgütünün de İran içinden bazı guruplardan destek gördüğü yine yakalanan kişi, doküman, silah ve mühimmattan anlaşılmalıdır*. Dolayısıyla bu durumlar Türkiye'de büyük bir huzursuzluk ve güvensizlik duygusu yaratmaktadır.

Her şeye rağmen Türkiye İran'la geleneksel, uyumlu diplomatik kurallar içinde sürdürülen ilişkileri devam ettirmekte ve Doğu ekseninde ki gerginliği mümkün olduğu kadar en alt seviyede tutarak, daha çok uzlaşma ve işbirliği yolları ile problem ve pürüzleri halletme yoluna gitmektedir.

Güneydoğu Ekseninde

Irak ve Suriye:

Irak'ın konumu farklıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi olaylar daha çok bölge dışındaki güçlerin etkisinde gelişmiştir. Türkiye'nin Irak ile uzun yıllardır devam eden bir *sıcak takip* politikası mevcuttur ve Türkiye PKK'ya karşı sürdürdüğü mücadelede icabında Irak topraklarına girerek, askeri harekâta bulunabilmektedir. Özellikle *Körfez savaşı*ndan sonra Irak etrafındaki komşulara zarar verecek durumda değildir. Bu geçici bir süreç olarak kabul olunsu bile 1990 dan dan bu yana Irak tarafından gelebilecek tehdit algılamaları Suriye'ye oranla çok azdır ve yine daha çok Kürt meselesi ve *Çekiç Güç* politikası ile bağlantılı olarak düşünülmektedir.**

Suriye ise bunun tam tersi bir tutum sergilemektedir. Sıcak takibi hoş görmek şöyle dursun, gerek Suriye içinde ve gerekse idarelerinde olan Beka vadisinde PKK kamplarına, yerleşim ve ya saklanmalarına olanak sağlamakta ve bunları sürekli olarak inkâr etmektedir. En son olumsuz ör-

neklerden bir tanesi de Yunanistan parlamentosundan Girit adasını temsil eden milletvekillerinden bazılarının, PKK lideri Apo'ya (Abdullah Öcalan) kahramanlık ve yiğitlik nişanesi olarak *Girit Hançeri* verme töreni Suriye topraklarında gerçekleşmiş olmasıdır. Bu olay Türk ve Yunan basını tarafından kapsamlı olarak kamuoyuna yansıtılmıştır.

Suriye bunun yanı sıra çeşitli konularda iddialarda bulunarak ve iyi komşuluk ilişkilerine uymayan politikalar üreterek iki ülke arasındaki gerginliği sürekli olarak yüksek tutmayı tercih etmiştir.

Bunlar arasında sayılabilecek davranışların bazıları şunlardır:

- Fırat ve Dicle suları üstünde daha fazla hak iddia ederek ve sürekli Türkiye'yi yeterince su vermemekle suçlayarak gerginlik yaratmak,
- Yunanistan ile anlaşmalar yaparak onlara askeri üslerin kullanım yetkisi vermek,
- PKK' ya her türlü destek vererek bunu Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmak,
- Haritalarında Hatay bölgesini sürekli Suriye toprağı olarak göstererek gerginliği sürdürmek ve Türkiye'den toprak talebinde bulunmak,
- Çeşitli Arap zirvelerinde suyu bahane ederek Türkiye aleyhine bir ortam yaratmak ama bu kadar şikâyete rağmen Türkiye ile su konusunda masaya oturarak ilmi ve akademik bir çalışma yapmaya yanaşmamak.
- Son yapılan Türkiye — İsrail askeri anlaşmasını bahane ederek bunun Araplara ve özellikle kendisine yönetilmiş bir tavır ve düşmanca bir girişim olarak nitelendirmeye devam etmek.

Buna en iyi örnek olarak Arap Mini-Zirve bildirisi gösterilebilir.

Amerika Birleşik devletleri tarafından son yıllarda düzenli olarak yayınlanan *Uluslararası Terörist Ülkeler listesi* içinde hem Suriye hem de İran yer almaktadır. Gayri resmi nüfuz aracı olarak Uluslararası terörizmi kullanan Suriye, bu yolla baskı ve tehdit oluşturarak kendisi için avantaj veya çıkar sağlamaya çalışmaktadır.

Suriye'nin terörizmle ilişkisi, Filistinli örgütlere destek sağlamakla başlamıştır. İlk defa Lübnan'ı uygulama alanı yapmıştır. Esasen Lübnan da Suriye'nin "*Büyük Suriye*" hedef ve ideolojisinin bir parçası olarak görülmektedir. Tabii, bu ideolojinin diğer bir parçası da Türkiye toprakları olan Hatay vilayettir.

Suriye kendine özgü metotlarla, kendi dış politikasının hedeflerini karşılıklı siyasi müzakerelerle değil de terör ve endirekt metotlarla çözmeyi tercih eden totaliter bir azınlık rejimidir.

Suriye illegal bölücü örgütleri destekleyip kullandığı kadar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığını da kendi çıkarları doğrultusunda destekleyip, kullanmaktadır. Bu konuda Suriye'nin Lazkiye limanı özel bir yere sahiptir ve bu faaliyetlerin mihenk noktası veya en büyük transit merkezi olarak kullanılmaktadır.

Suriye, Türkiye'nin GAP projeleri çerçevesinde geliştirdiği kalkınma uygulamalarını baltalayarak, her türlü uyumsuzluk ve huzursuzluğu yaratarak Türkiye'de iç zayıflık ve istikrarsızlık ortamı meydana getirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmayı kendi milli çıkarları açısından yararlı bulmakta ve bunu hem açık hem de gizli metotlarla sürdürmektedir.

Suriye'de 250.000'den fazla Ermeni yaşamaktadır. Suriye hükümeti onların her türlü yasadışı faaliyetlere katılmalarına göz yummakta ve Ermenilerin Türklere ve Türkiye'ye karşı düşmanlık hislerini canlı tutma gayretleri içinde giriştikleri her türlü propaganda faaliyetine de izin vermektedirler. Bunun en güzel örneği Deyrizor'da ki Ermeni kilisesi bahçesine sözde "Ermeni Soykırımı" m simgeleyen bir anıtın dikilmesi ve Suriye hükümet yetkililerinin buna göz yummalarıdır.

Suriye'nin Ermeni Terörüne yıllardır destek verdiği ve hala da destek ve en azından himaye sağladığı bilinmektedir. Türkiye'ye karşı en kanlı terör eylemlerini geliştiren *Asala* teşkilatının özellikle silahlı eğitim ve lojistik destek açısından dolaylı veya doğrudan Suriye kanalını kullandığı Türk istihbarat birimlerince ortaya çıkartılmıştır. Asalanın yeraltı teşkilatının ana karargâhı da çok uzun zamandır Şam da yer almış bulunmaktaydı. Şimdi bölücü örgüt *PKK* bunun yerini almış bulunmaktadır. Olay, Yunanistan — Güney Kıbrıs Suriye bağlantısı içinde düşünülürse Türkiye açısından ne kadar büyük bir önem taşıdığı rahatça ortaya çıkar.***

Güney Ekseninde İsrail:

İsrail'in durumu ise daha değişiktir. Türkiye çok uzun yıllar İsrail'in Arap topraklarını haksız işgalini protesto etmek amacı ile İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini son derece düşük seviyede

tutmuştur. Ancak Mısır'ın İsrail'le barış anlaşması imzalaması ve bazı diğer Arap ülkelerinin İsrail ile daha dostane ilişkilere girmesinden sonra Türkiye de İsrail ile yakın ilişkiler kurmuştur. Dikkat edilmesi gereken diğer bir hususun da Filistin temsilciliğinin de aynı zamanda elçilik düzeyine çıkartılmış olmasıdır.

1995 içinde Amerika Birleşik Devletlerinin büyük girişimleri ile gerçekleştirilen *Ortaoğu Barış Süreci'nin* Türkiye de desteklemiştir. Bu arada 1995 yazında Kazablanka'da yapılan Ortaoğu ekonomik zirve toplantısına da katılarak, Ortaoğu'daki olumlu gelişmeleri desteklemeye devam etmiştir, Şubat 1996'da da Türkiye ile İsrail arasında bir *Askeri Eğitim İşbirliği* anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın tümünün parlamentoda tartışılmaması veya kamuoyuna açıklanmaması sebebi ile Türkiye içinde ve dışında büyük spekülasyonlara sebep olmuştur (Aksiyon, 1996, S.76). Anlaşma ve bu konuda bürokrasinin tutumu daha uzun bir süre bu spekülasyonların devam edeceğini göstermektedir. Önümüzdeki aylar içinde ki gelişmeler bu ekseninde ki faaliyetlerin hangi yönde gelişeceğini ve Türk dış politika ve güvenlik algılamalarını nasıl etkileyeceğini gösterecektir. Bu sebeple, şimdilik dikkatli bir bekleme ve izleme politikasının izlenmesinde fayda vardır.

İleriye Dönük Öneriler

Sadece bu anlatılan konulara bakarak bile Türk Dış Politikası için yapılacak öneriler şöyle ifade edilebilir:

- Daha tanımlayıcı, daha aktif ve olayları belirleyici olmak zorundadır ve bunu yapabilmesi için her şeyden önce *bir yaklaşım değişikliği* gerekmektedir.
- Olayları teferruatı ile takip edebilmek için daha geniş bir araştırma ve tahmin yapabilme yeteneğine sahip *think tank'lere* ihtiyaç vardır. Bunların gerektiği gibi çalışabilmesi için de paraya ihtiyaç vardır.
- Olayların neden olduğu kadar ve ondan **daha çok, neler olabileceği ve nasıl olması gerektiği** konusunda ciddi çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Bölgesel bazda istikrar ve güvenliğin sağlanması konusunda, Türkiye'nin daha çok mesuliyet yüklenmesi ve buna her şeyden önce zihnen ve psikolojik bakımdan hazır olması gerek-

mektedir. **Bölgesel Güç** olmak isteyen ve bu konuda potansiyeli olan bir ülke olarak Türkiye'nin daha kararlı adımlar atması gerekmektedir.

- Milli Çıkarların ne olduğu yeniden tanımlanmalı ve politikalar ona göre bilinçli olarak hazırlanmalıdır.

- Bazı slogan ve uygulamaların, değişen zaman şartlarına ne derece uygun olduğu gözden geçirilerek gereken uyarlamalar yapılmalıdır.

Türk dış politikası takipçi olmaktan çıkarak daha çok gündem belirleyici olmak zorundadır.

Dünyada süratle değişen dengeler ve orta

*ya çıkan yeni politik ve sosyal akımlar, Türkiye 'yi de kendi dış politika uygulamaları ve ilkelerini sorgulamaya mecbur bırakmıştır. Yeni şartlar ve değişimler Türkiye'nin dış politika kararlarında daha dinamik olması konusunda içte ve dışta kuvvetli bir talep yaratmıştır. Ülke içindeki aydınlar ve karar oluşturma merkezleri de, gittikçe artan ölçüde, **Türk dış politikasının artık takipçi olmaktan çıkarak daha çok gündem belirleyici bir tutum içine girmesini zorlamaya başlamıştır** (AHMAD, 1993:15-45)*

KAYNAKLAR

- AHMAD, Ferouz
1993
The Making of Modern Turkey, New York: Routledge.
- AKGÖNENÇ, Mughisuddin, Oya
1990
"Türkiye'nin Rus Dış Politikası: 1990 Sonrası Gelişmeler ve bu gelişmeler Çerçevesinde Dış Politika Tercihleri", **Yeni Türkiye**, S.3, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara
- "Güney Slav Birliği Dağılırken", **Yeni Türkiye**, Ankara.
- 1995
"Humeeyni'den Sonra İ-tan'm Dış Politikası", **Avrasya Dosyası**, C.2, S.1, Alıç Matbaası, Ankara.
- ALKAN, Mustafa Nail
1995
"İran'ın Batı İle İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, C.2, S.1, Alıç Matbaası, Ank.
- ASMUS, D. Ronald
BLACKBELL, D. Robert
LARABEE, F. Stephan
1996
"Can NATO Survive", **The Washington Quarterly**, Spring.
- BODLE, C. William
1993
"Threats From The Former USSR", **Orbis A Journal of World Affairs**, Vol.37, No.4, Fail.
- Dış Politika Enstitüsü Çalışma Grubu
1992
Türk Dış Politikasının Hedefleri, Monogram, DPE Yayınları, Ankara.
- FULLER, E. Graham
Turkey's New Geopolitics From the Balkans to Western China, Boulder, Weasview Press.
- GOLTZ, Thomas
1993
"Letter From Euraasia: The Hidden Russian Hand", **Foreign Policy**, No.92, Fall, USA.
- GÜRÜN, Kamuran
Türk Sovyet İlişkileri (1920 -1953), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- PHILLIPS, A. James
1995
"İran'ın Kuşatılması", **Avrasya Dosyası**, C.2, S.1, A-İç Matbaası, Ankara.

SANDER, Oral

"Lozan'ın Uluslararası Tarih Açısından Yorumu", **70 Yılında Lozan Barış Anlaşması**, İnönü Vakfı, Ankara.

Değerlendirilmesi-1996" çalışmasından; Faruk Sükanın "İhanetler Karşısında Türkiye", 1995 adlı çalışmasından; T.C. İçişleri Bakanlığı'nın "Bölücü Örgütlerin İran, K. Irak ve Suriye Kampları", 1995 raporundan Ağustos 7, 1995 ve Şubat 15, 1995 Time Dergisinden faydalanılmıştır.

.....

Aksiyon Dergisi, Yıl.2, S.76, Mayıs.

** Cumhuriyet, Milliyet, Sabah Gazeteleri, Mart - Temmuz 1996.

.....

Sabah, Hürriyet ve Cumhuriyet Gazeteleri, 8, 9 Haziran 1996.

*** Bu bölüm için Jane's Intelligence Review, Vol.7, no.4, London, 1995; ABD Dışişleri Bakanlığı 1991 ve 1994 Terör Raporları; Milliyet, 1 Temmuz 1995; Nokta Dergisi, Yıl. 13, S.31, 1995; Sabah, Milliyet, The Sunday Telegraph ve The Sunday Times, Nisan 1995-Nisan 1996 ve "International Terrorism and the Drug Connection Symposium on International Terrorism", 17-18 Nisan 1994 Ankara Raporundan faydalanılmıştır.

* Bu bölüm için ABD Dışişleri Bakanlığı'nın "Patterns of Global Terrorism" kitabından, The Independent, The Guardian 6 Mart 1996 gazetelerinden T.C. Hükümeti İçişleri Bakanlığı'nın "Uyuşturucu Olaylarının Genel